

הנוף והמשפט הבינלאומי

"שֹׁפֵטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לָךְ... וְשֹׁפֵטוֹ אֶת הָעָם מִשֹּׁפֵט צֶדֶק". את דרישת הצדק שמענו שוב בשוב בפרשות קודמות, אלא שכאן מתווסף משהו אופייני ל'דברים'. מדובר כאן לא רק על הצדק שבשיפוט, אלא על תנאי הכרחי קודם, ההגינות במינוי "שֹׁפֵטִים וְשֹׁטְרִים... בְּכֹל שֶׁעָרִיד". בצדק פירש רש"י שלפנינו דרישה למקצוענות והגינות כדי ליצור מה שהוא כינה על פי חז"ל: "בית דין יפה". אלא שבכך לא די. החוק החרות על הלוחות מחייב גם חרות, חירות בשיפוט, אי תלות במערכת הפוליטית והכלכלית, חופש מפחד ודאגה, מאיומים, מפגיעה בו, במשפחתו, ברכושו, בשמו הטוב – כשהוא טוב – וכדו'. אלא שיש גם חרות שאיננה זכות אלא חובה, חרות מה"יצר הרע" בלשון חז"ל, חרות מ"נגיעות" ואינטרסים. על השופט לאבד לדעת את האגו שלו, לנתק ממנו את אישיותו כשופט. רק אז הוא בן חורין אמיתי. לדעתי יש חובה להגיע לחרות נוספת, חרות מאגינדה, מפילוסופיה סוליפיסיסטית, המאמינה שאני ואפסי עוד בעולמי הערכי. הדבר בעייתי, כל הפוסל אחר בגלל מום אגינדה, פוסל גם במומו, שהרי בביקורתו הוא חושף את האגינדה שלו. הפתרון נמצא כמובן, בפלורליזם דמוקרטי של האגינות. ואולי יהיה בכך לא רק שלטון החוק אלא גם שלטון העם, שיתווסף לאידיאל הכתובים, שלטון הצדק.

דברים אלה מביאים אותי להרהר במשפט הבינלאומי. אכן, קיימים חוקים בינלאומיים, ואמנות ז'נבה במרכזם. אולם, האומנם קיים שיפוט בינלאומי? אנסה להסביר את דברי תוך ניסיון להבהיר מושג הנראה לי מעורפל ורב-משמעי: 'כל'. לא אכנס למושגים המופשטים, ה'כוללים' של הפילוסופיה, אעמוד כאן של שני סוגים קונקרטיים של 'כל'. יש 'כל' המתייחס לכל אחד ואחד בקבוצה מסוימת, כמו בהכרזה האוניברסאלית על זכויות האדם ב-1948: "כל בני אדם נולדו בני חורין ושווים בערכם ובזכויותיהם. היות והם ניחנו בתבונה ומצפון, צריכים הם לנהוג איש ברעהו ברוח של אחווה". לא אכנס לסיום הבדיוני הזה, אומר רק שהפרטים כאן יוצרים אגודה, ארגון, כשכל אחד מהם שומר על מהותו ועצמאותו. יש לעומת זאת 'כל' אחר, כאיברי האדם למשל, היוצרים 'כוליות' הנולדת מחיבור הפרטים השונים, כחוטם ההופכים מארג. אכן, זהו סוד ההבדל בין ארגון בינלאומי לבין אורגניזם בינלאומי. ועתה, נחזור לענייננו. נניח שארגון האו"ם קבעה מערכת חוקים בינלאומיים, מערכת הוגנת ומוסרית (דבר המוטל בספק), כיצד נבנית המערכת השיפוטית שתדון על פי אותם חוקים? כיצד ממנים אותה? האם קיימת אפשרות כלשהי למחוק את האינטרסים של השופטים? הפעם, לא האינטרסים האישיים, אלא האינטרסים הלאומיים, הדתיים, הסקטוריאליים המבטאים קואליציה של עמים או אגינדה, אידיאולוגיה פוליטית. עולמנו מימש את המצב הבעייתי הזה עד כדי אבסורד. ניתן לשפוט "פושעי מלחמה" במסגרת של מדינות לאום, עובדה שפירושה

חטיפת בני אדם במעטה של חוק. ואכן, האם ייתכנו שוטרים בינלאומיים. האם ייתכן שכוחות האו"ם לא יישקפו את האינטרסים של האומות ששולחים אותם עטורים בקסדות לבנות "בינלאומיות".

רק התחלנו בדיון בסוגיה, אך מה אעשה ומכסת המלים אזלה. ברצוני לסיים בדבריו של הרא"ש – רבינו אשר, איש אשכנז שהיה לרבה של טולידו – על פרשתנו: וְשֹׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשֹּׁפֵט צֶדֶק, שיהא השופט נקי מכל משפט, דהיינו שפסק הדין או ההרשעה עליה יחליט השופט, לא יוכל לחול עליו. הרא"ש מדגים קביעתו בדברי אגדה: "מעשה בר' אלעזר בר' יוחנן שהיה אילן נטוע בתוך שדהו ונופו נוטה לצד שדה חבירו", מצב שהפריע לשכנו. "בא אדם אחד וצעק לפניו על אדם אחר שנוף אילנו נוטה לתוך שדהו. אמר [ר' אלעזר לתובע] לך ובוא למחר! אמר לו: "רבי, על כל המשפטים שבאים לפניך אתה פוסק מיד ועתה, [אתה] אומר ליזיל האידנא ותוב למחר [לך עכשיו וחזור למחר]. מה עשה [ר' אלעזר]? שלח פועלים וקצץ נוף האילן שלו הנוטה לתוך שדה חבירו. כי אתא [כשבא] למחר אמר לו [לנתבע]: קוץ נוף אילנך. אמר לו: "אם כן למה האילן שלך נוטה לתוך שדה חבירך". אמר לו: "צא וראה כשם שאתה רואה אילן שלי, כך עשה את שלך". אינני יודע את מקור האגדה ואף לא מיהו החכם הנזכר, המתקן את מחדלו. אני מתאר לי שהוא לא יכעס אם נזכיר בהקשר זה שופטים אחרים הבונים את המערכת המשפטית הבינלאומית: סעודיה, לוב, סין וכדו'.